

Biró Mónika-Anita
„SZÍVESEN ÉLNÉK
ÖRÖK ALKONYATBAN”

Mikor és mennyire lennének képesek komolyan venni a természet bosszúját? Hát az őzekét, vagy a rókákét? Hogyan lesz a vadászból úzított vad, s kiből válik a gyilkos hóhéra? Hogyan lehet folyton a határon élni, vagy éppen mi egy gyilkosság pontos definíciója? Olga Tokarczuk nyugdíjazott hobbi-asztrológusa szokatlan, ám olykor megragadó válaszokat kínál fel nekünk.

A Nobel-díjas szerzőnő *Hajtsad ekédet a holtak csontjain át*¹ című regényét Körner Gábor fordításában, 10 évvel a lengyel eredeti megjelenését követően, a L’Harmattan Kiadó gondozásában olvashatjuk magyarul. Tokarczuktól nem idegen az élet nagy kérdéseinek boncolgatása, s ahogyan azt várhatjuk is tőle, jelen regényében is bőven akad a „nagy” kérdőjelekből. Ember és természet folytonos ütköztetésének egészen egyedi megvalósulása tárul fel a könyv lapjain. A természet bosszúja mára egy számos szempontból feldolgozott témává vált (elég, ha a különböző katasztrófafilmekre gondolunk), ám a lengyel író alkotása egy kifejezetten új megvilágításból közelíti meg a kérdést.

Tokarczuk regényében mindennaposak a határhelyzetek, sőt a határon élni egyenesen életformát jelent. A hősnő, s úgy egyáltalán egész világa folyton a peremen egyensúlyoz: élet és halál, emberi és állati, szellemi és testi feszül egymásnak, s diszharmóniájuk mentén, határikon csavarogva különleges utat járhatunk be. Még a regény műfaja is a határhelyzet jegyeit mutatja. Olyan krimi olvasunk, mely ugyanakkor erősen képvisel egyfajta morális természet- és állatvédő aktivista vonalat, s közben olykor visszaemlékezésékként, vagy éppen naplóként is viselkedik. Leginkább a „radikálisan morális öko-krimi” kifejezéssel jellemezhetném Tokarczuk alkotását. Az ökológiai nézetek, az asztrológiai okfejtések, a véresen hátborzongató (néhol már horrorisztikus)

---

1 Olga Tokarczuk: *Hajtsad ekédet a holtak csontjain át*. Budapest, 2019, L’Harmattan Kiadó.

jelenetek mozaikként épülnek egymásba. A krimi gyakorta átfordul ezoterikus tanokon alapuló világmagyarázatba.

A folytonos határokon való szökdelés, s a kanyargó történetvezetés nem mindennapi olvasmányélményt nyújtott számomra, azonban sokszor inkább lankadt a figyelmem, elveszett az érdeklődésem, s két Duszejko-féle morális „hegyibeszéd” között akár arról is megfeledkeztem, ami a regény igazán izgalmas vonalát adja: a sorra bekövetkező, furcsábbnál furcsább gyilkosságokról. Míg a történet elbeszélésének inkább hátrányára van ez az állandó mozgás, addig a hullámmó feszültség, az elemek egymásnak feszülő harca inkább az előnyére válik. A szöveg hatására pontosan azt tesszük olvasóként, amit a történet szereplői is: Duszejko asszony figyelmeztetéseit figyelmen kívül hagyva feledkeznek meg a halálesetekről, nem veszik észre a szinte nyilvánvalót – így feledkezünk meg mi magunk is a gyilkosságokról, az elbeszélő mindennapjaiba mélyedünk, pedig a megoldás végig az orrunk előtt van.

A regényben elbeszélt történet időben, (de főleg) térben jól behatárolható. A már ismert kelet-európai, vadregényes tájak mégis mintha egy teljesen más, ismeretlen világot idéznének meg, s itt-ott még a Bodor-féle vidékek képeire is emlékeztetnek. Duszejko asszony sajátos törvényei szerint szemléli a világ rendjét, s nagyon is aktívan építi fel morális értékrendszerét, vagy éppen hozza meg ítéleteit. Erősen szubjektív és egyedi világát teljes testközelből, az asszony szemein keresztül nézhetjük. Pontosán annyit látunk, amennyit ő maga látni enged.

„Hányszor lehet holttesteket nézni? Sosincs vége? Fájdalmasan összeszorult a tüdőm, alig kaptam levegőt. Leültem a hóra, megint csorogni kezdtek a könnyeim. Éreztem saját testem roppant, elviselhetetlen súlyát. [...] Bánat, végtelen bánat, gyász minden egyes halott Állat után – sosem ér véget. Amint az egyik véget ér, kezdődik a másik: örökös gyászban vagyok. Ez az állapotom. Térdeltem a véres hóban, és simogattam a durva bundát; hideg és merev volt.”

Elbeszélésében a tragédiák sorozata, a gyilkosságok és a halál elviselhetetlen terhe sötétből a természet életteli zöldjére vált. A nyugdíjazott tanárnő egyik percben a bolygók állását kutatja, majd megindítóan beszél a gyász állapotáról, s közben nézetének igazán izgalmas szegmensei tárulnak fel. Kiemelkedőnek a nevekre, a névadásra

vonatkozót tartom, ami alapjaiban nagyon közel áll a névmágia hiedelemköréhez. Saját nevét is gyűlöli használni, s mindenkinek és mindennek ő maga ad nevet. Szerinte ezek a nevek határozzák meg a legpontosabban az egyes entitásokat, s a nyelv eredeti funkciója is ez. Nagy Láb, Mumus, Hamuszürke: e totemnevek valamilyen elemi tulajdonságra hivatottak rámutatni, mely alapján az elnevező meghatározza a nevek tulajdonosait, s úgy tekint rájuk, mint akiket ez alapján jól ismer.

Ahogy a sötétség képes eltörölni az apró különbségeket, úgy a regény is rámutat a természeti és az emberi különbségeinek egymásba olvadására. Az emberek elállatiasodnak, az állatok emberibbé válnak. Az egyszerre naiv s mégis fennkölt Duszejkó asszony narrációja elvont módon mutat rá az anyag, a test, élet és halál valóságára. Ő maga egy a világ dolgairól elvont módon gondolkodó hobbi-asztrológus, kit ugyanakkor saját testisége, mondhatni testbe vetettsége determinál és korlátoz. Kezdetben egy Miss Marple karakterként csöppen bele az egymást követő gyilkosságokba: mindenhez köze van, ám senki nem veszi komolyan. Hétköznapiiban Blake-fordító Dyzió mellett, de cselekedeteiben sokkal inkább a természet tolmácsaként, részmunkaidős végrehajtójaként lép fel, kinek megszólalásai nem kevés esetben kifejezetten gondolatébresztőre sikeredtek.

Mikor Duszejkó asszony megkérdezi az Írónőtől, hogy hogyan kellene hozzáfognia az emlékirataihoz, a nő azt válaszolja, hogy írjon le mindent, s aztán magától jönni fog az egész. Erre Duszejkó gondolatban felel, s kimondja a saját narrációjára, s ilyenképp a regény egy nagyobb hányadára vonatkozó „ars poeticát” is: *„Különös tanács. Nem szeretnék »mindent« leírni. Csak azt szeretném leírni, amit jónak és hasznosnak gondolok.”* Ugyan elbeszélésében sosem hazudik vagy tagad, mindig annyit, és csakis annyit árul el, amennyit sajátos nézetei alapján ő maga elégségesnek, „hasznosnak” vél. Így elbeszélésében és az abban elrejtett apró utalásokban, finom jelekben rejlik a regény szövegének különlegessége, igazán nagy csavarja.

A borzongató és rejtélyes történetről, melyben a vadászok válnak üzőtt vadakká, s melyben a természet könyörtelen törvényei teret nyernek maguknak, elvártam valamilyen végső igazság, vagy legalábbis egy elfogadható igazságszolgáltatás kinyilvánítását, azonban ezt Tokarczuk regényétől nem kaptam meg. A morális problémák felvetése

mentén a természet nevében elkövetett gyilkosságok által Duszejko önnön bossúja teljesedik csak be, melyből nem következik semmilyen kollektív tanulság. Ő maga pedig a társadalmi normák általi felelőségre vonás alól kibújva egy veszélyes és bolond vénasszony képében tetszeleg, s a természet önjelölt végrehajtójaként mondanivalója soha sem válik igazán érdemessé vagy eredményessé a közösség szemében. A morális vonal felébreszti a végső tanulság igényét, majd nem teljesíti azt, sőt visszájára fordítja, s pontosan a morál bukik meg elsősorban. Az asszony okfejtései cselekedetei révén utólagosan felülíródnak, kiüresednek. A krimi vonala ugyanakkor képes igazán nagy fordulatot nyújtani. A hiányosságok mellett a történetvezetés nagyszerű fogásai felvillannak, s inkább a szöveg szerkesztettsége, kiemelkedőbb részletei nyújtanak remek olvasmányélményt, mintsem maga a történet.

Azt mindenkinek magának kell eldöntenie, hogy mit vár el és mennyivel elégszik meg Olga Tokarczuk regénye kapcsán. Abban azonban biztosak lehetünk: az ember ebben a regényben nem bizonyult a teremtés csúcsának, sőt az igényesen elrendezett s öntörvényűen átértelmezett gyilkosságok nem csupán az ember bukására, hanem egyben az ösztönös igazságérzék s az igazságszolgáltatás csődjére is rámutatnak.

A mártír (vegyes technika, 110 x 850 cm)